

بررسی موافع بانکداری الکترونیکی در بخش کارآفرینی ایران (SMEs)

کلک فروغ روڈگر نژاد * - علیرضا نوبتی **

چکیده:

در حال حاضر کارآفرینی بعنوان موتور محرک توسعه در دنیا مطرح شده است و از سوی دیگر کارآفرینان نیز برای بروز توانمندی‌های خود نیازمند وجود یک بستر مناسب است. در این میان، صنایع کوچک و متوسط بستر بسیار مهمی برای کشف، رشد و بالندگی کارآفرینان اند و دستیابی به ارزش افزون تر برای بکارگیری قابلیت‌ها و استفاده از امکانات موجود، بواسطه تجارت الکترونیکی و بانکداری، برای کارآفرینیان امکان پذیر می‌باشد. امروزه تجارت الکترونیک و بانکداری الکترونیک یکی از عوامل اساسی و مورد نیاز برای هر فعالیت کارآفرینانه می‌باشد. همچنین، لزوم انطباق سازمان‌های کارآفرین ایرانی و بخصوص شرکت‌های کوچک و متوسط با تعريف و چارچوب‌های تعیین شده بر مبنای بانکداری الکترونیکی و ورود این واحدها به عرصه تجارت جهانی، بیش از پیش نمایان می‌گردد. در مقاله حاضر، با هدف شناخت مقدماتی کارآفرینی شرکتهای کوچک و متوسط و بانکداری الکترونیکی، ارائه الکویی مفهومی جهت بررسی موافع بانکداری الکترونیکی در بخش کارآفرینی ایران ارائه گردیده است.

جامعه صنعتی به جامعه اطلاعاتی و نیز تغییر اقتصاد ملی به اقتصاد جهانی همراه است از کارآفرینی بعنوان موتور محرک توسعه اقتصادی یاد می‌شود، زیرا آن می‌تواند باعث رشد و توسعه اقتصادی کشورها، افزایش بهره‌وری، ایجاد اشتغال و رفاه اجتماعی شود (احمدپور و دیگران، ۱۳۸۳، ۱، ۱) (Dunphy, 1994). به طور کلی کارآفرینان برای بروز توانمندی‌های خود نیازمند یک بستر مناسب اند و صنایع کوچک و متوسط بستر بسیار مهمی برای کشف، رشد و بالندگی کارآفرینان اند (احمدپور داریانی و مقیمی، ۱۳۸۵).

واژه‌های کلیدی: الگو- شرکتهای کوچک و متوسط - بانکداری الکترونیکی.

مقدمه
بررسی روند زندگی انسان از بدبو پیدایش تا کنون، نشان می‌دهد که همواره عامل تغییر یا همان کارآفرین، نقش مهمی در پیشرفت جوامع داشته است. با توجه به پیچیدگی و رقابت رو به رشد موجود در دنیا امروز که البته با تحولات سریع محیط بین‌الملل و گذر از

مستمر حداکثر استفاده از فرصتهای موجود را بعمل آورده و ایده جدیدی ارائه دهد و آنرا بکار گیرد (Thompson, 1999). کارآفرینی فرآیندی است که در آن کارآفرین، فعالیت اقتصادی کوچک و جدیدی را با سرمایه خود شروع می‌کند (Drucker, 1985). کارآفرینی فرآیندی است که بدون توجه به منابعی که در اختیار است، فرصتها بوسیله افراد تعقیب می‌شود (Hurley, 1999, 2000). در مجموع اینکه کارآفرینی عبارتست از: فرآیند نوآوری و بهره‌گیری از فرصتها با تلاش و پشتکار بسیار و همراه با پذیرش ریسکهای مالی، روانی و اجتماعی، که البته با انگیزه کسب سود مالی، توفیق طلبی، رضایت شخصی و استقلال صورت می‌پذیرد (Histrich, 2002; Kiatko, 2002; Hodgetts و Roodkornzad, ۱۳۸۵). شرکت‌های کوچک و متوسط و کارآفرین بعضی اوقات به جای یکدیگر به کار گرفته شده‌اند (Kuatko, 2002; Hodgetts). لذا در این مقاله ما این دو مفهوم را متراffد هم می‌دانیم.

شرکت‌های کوچک و بزرگ

بسیاری از کارآفرینان کار خود را در قالب ایجاد شرکت‌های کوچک و متوسط (SME‌ها) شروع می‌نمایند. این شرکت‌ها سهم بسیاری در توسعه صنایع پیش‌رفته وایجاد اشتغال داشته و نسبت به شرکت‌های بزرگ از انعطاف پذیری بالایی برخوردارند (حکمت پناه، ۱۳۸۴) آمار کشور خودمان بیانگر اهمیت این بخش است. در سال ۱۳۷۶، ۹۴/۵٪ از کل صنایع ایران، صنایع کوچک و متوسط بوده‌اند (احمدپور داریانی و مقیمی، ۱۳۸۵).

تعریف قابل قبول جهانی برای شرکت‌های با اندازه کوچک و متوسط وجود ندارد. برای هدف این مطالعه، شرکت‌ها با اندازه کوچک و متوسط به صورت ریسک‌های یک فعالیت اقتصادی را قبول کرده و آن را مدیریت شرکت‌های کوچک آنها می‌نمایند (Hadjiimanolis, 1997).

ارتباط کارآفرینی با سازمانهای کوچک و متوسط، مسائل دیگری مانند توسعه و اشتغالزایی را تحت الشاعر قرار میدهد. SME‌ها در سلامت اقتصادی هر کشوری نقش حیاتی ایفا کرده و حمایت از آنها از اهمیت بسیاری برخوردار است (County, 2000).

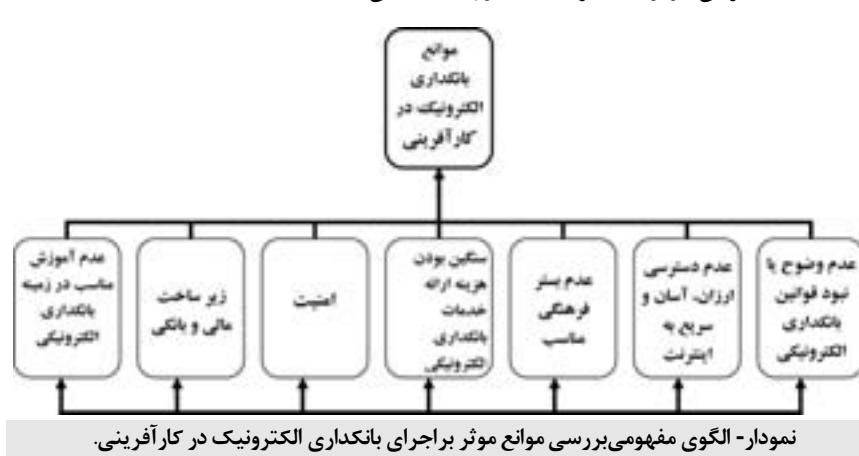
امروزه، بانکداری الکترونیک و تجارت الکترونیک به عنوان یکی از مهمترین نمودها و کاربردهای ویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات حجم وسیعی از تعامل‌های تجاری در کشورهای پیشرفته را به خود اختصاص داده است (Turban et al, 2000). در این میان، لزوم انتساب سازمان‌های کارآفرین ایرانی و بخصوص شرکت‌های کوچک و متوسط با تعاریف و چارچوب‌های تعیین شده بر مبنای بانکداری الکترونیکی و ورود این واحدها به عرصه تجارت جهانی، بیش از پیش نمایان می‌گردد. از این‌رو، کارآفرینان که کار خود را در قالب شرکت‌های کوچک و متوسط آغاز می‌کنند سهم بسیاری در توسعه اقتصادی و حرکت به سمت جامعه مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات یافته‌اند (پژوهشکده فناوری اطلاعات، ۱۳۸۲) (شفعی، ۱۳۷۱).

کارآفرینی

واژه کارآفرینی از ریشه فرانسوی (Entreprendre) به معنی متعهدشدن و نیز اصطلاح‌باه معنی واسطه یا دلال نشات گرفته، و مفهومی است که تاکنون از دیدگاه‌های مختلف و متعددی مورد بررسی قرار گرفته است. این در حالیست که در موارد زیادی به اشتباه این مفهوم را صرفاً معادل اشتغال‌زایی تعریف کرده‌اند. بمانند سایر بحثها در علوم انسانی، از کارآفرینی نیز تعاریف مختلف و متعددی شده است (احمدپور، ۱۳۸۱؛ آقاماجانی، ۱۳۸۵). در واژه نامه دانشگاهی ویستر، کارآفرین فردی است که متعهد می‌شود شرکت‌های یک فعالیت اقتصادی را قبول کرده و آن را مدیریت شرکت‌های کوچک آنها می‌نماید (Webster, 1966). شومپیر (1966) معتقد است که کارآفرینی موتور محرك اصلی در توسعه اقتصادی است و نقش کارآفرین عبارت است از: نوآوری و ایجاد ترکیب‌های تازه‌ای از مواد (Palmer, 1987, 48).

کارآفرینی یعنی شناسایی و بهره‌برداری از افکار فرصت طلبانه برای ایجاد و توسعه شرکت‌های کوچک (Brockhaus Horwitz, 1986, 45) کارآفرینی یک فرایند مدیریتی است که این امکان را به فرد می‌دهد که به طور

**کارآفرینی یک فرایند مدیریتی
است که این امکان را به فرد
می‌دهد که به طور مستمر حداکثر
استفاده از فرصتهای موجود را
بعمل آورده و ایده جدیدی ارائه
دهد و آنرا بکار گیرد**

الکترونیکی در شرکتهای کوچک و متوسط را دو چندان کرده است.

تشریح مختصر اجزاء مدل ارائه شده

۱- عدم وضوح یابود قوانین بانکداری الکترونیکی

یکی از موانع اجرایی بانکداری الکترونیکی در بخش شرکتهای کوچک و متوسط، نبود قوانین لازم در این حوزه است. هر فناوری جدیدی برای گسترش و توسعه پیش از مقبولیت عمومی نیازمند مقبولیت قانونی است تا کلیه ظرفیت‌های آن مورد استفاده قرار گیرد یعنی اگری به دنبال این هستیم که فرایند بانکداری الکترونیکی با اقبال عمومی مواجه شود ضروری است بسترها قانونی مورد نیاز را فراهم کنیم و با شناخت تمامی احتمالات در فرایند بانکداری الکترونیکی درصد ریسک را کاهش داده و اعتماد عمومی نسبت به سیستمهای بانکداری الکترونیکی را افزایش دهیم. همیشه باید توجه داشت که عامله مردم در مباحث اقتصادی ریسک بالا را نمی‌پذیرند به خصوص اگر دریچه جدیدی برای حرکت و فعالیتهای اقتصادی بازشده باشد که در این صورت تا از پشتونهای قانونی آن مطمئن نشوند نقشی در توسعه فرایند به عهده نخواهند گرفت (پرتوملت، ۱۳۸۵).

۲- عدم دسترسی ارزان، آسان و سریع به اینترنت

ایران مانند دیگر کشورها، دارای شرکت‌های بسیاری است که برای توسعه بازار خود، به اینترنت وابسته‌اند. هدف بیشتر این شرکت‌ها از پایگاه‌هایی که در اینترنت ایجاد می‌کنند، همانا توسعه صادرات است. متأسفانه فروش در شبکه اینترنت مخارج زیادی دارد و برای بسیاری مقرون به صرفه نمی‌باشد. شرکت‌های بزرگ دنیا با سرمایه‌های کلان و پرستن کافی، پایگاه‌های تخصصی را برای مواردی چون صادرات و فروش تجاری ایجاد کرده‌اند. شرکت‌های متعددی نیز در ایران دست به ایجاد چنین امکاناتی زده‌اند، اما از آنجایی که هنوز هیچ متولی و مرکزیتی برای این پدیده وجود ندارد، این سازمان‌ها به صورت جزیره‌ای و خود محور اقداماتی را انجام می‌دهند که هنوز پروسه کامل تجارت را در بر نگرفته و به صورت مقطعی انجام می‌شود (جانباز، ۱۳۸۶) همچنین برای ایجاد یک تجارت الکترونیکی یا وب سایت معاملاتی بنگاه‌های کوچک و متوسط ناگزیر به انجام هزینه‌های بالای هستند (معمار نژاد، ۱۳۸۵).

۳- عدم بستر فرهنگی مناسب در شرکتهای کوچک و متوسط مدیریت بانکداری الکترونیکی در بخش فرهنگ سازی با دو چالش اساسی و محوری مواجه خواهد بود. اول اینکه با گرایش به

شرکتهای متوسط بین ۵۱ تا ۱۰۰ کارمند دارند. شرکتهای کوچک، بنا بر آخرین (January, 1995) تعریف قاعده مند بنگاه‌های کوچک و متوسط بر حسب کشور و نوع صنعتی که در آن کسب و کار می‌پردازد، فرق می‌کند. در ایالات متحده بنگاه‌هایی که کمتر از ۱۰۰ نفر و در اتحادیه اروپا کمتر از ۵۰ نفر کارمند دارند جزء بنگاه‌های کوچک و در آمریکا بنگاه‌هایی که تعداد کارکنان آن‌ها از ۵۰۰ نفر و در اتحادیه اروپا کمتر از ۲۵۰ نفر است جزو بنگاه‌های متوسط به شمار می‌آیند (ماهnamه بانک ملی ایران، ۱۳۸۵).

بانکداری الکترونیک

اگر بانکداری الکترونیکی را الکترونیکی کردن فعالیت بانکی بدانیم، تمام بانکها از جنگ جهانی دوم از کامپیوتر استفاده کردند، پس بانکداری الکترونیک به این مفهوم را تمام کشورها داشتند. مفهوم دیگر بانکداری الکترونیک که در سال ۱۹۹۱ و با بوجود آمدن اینترنت شکل گرفت آن است که مشتریها بتوانند بدون مراجعه به شبکه کار خود را با مراجعه به فضای الکترونیک انجام دهند و فراهم آوردن امکان دسترسی مشتریان به خدمات بانکی با استفاده از واسطه‌های اینترنت بدون حضور فیزیکی (کهزادی، ۱۳۸۲). بانکداری الکترونیکی استفاده از فناوریهای پیشرفته نرم افزاری و سخت افزاری مبتنی بر شبکه و مخابرات برای تبادل منابع و اطلاعات مالی به صورت الکترونیکی است و می‌تواند باعث حذف نیاز به حضور فیزیکی مشتری در شعبه بانک‌ها شود و می‌توان آن را استفاده از تکنولوژی پیشرفته شبکه‌ها و مخابرات شبکه‌ها و مخابرات جهت انتقال منبع (پول) در سیستم بانکداری معرفی نمود (سعیدی و میرابی، ۱۳۸۳).

کارکرداشی در واقع اوج استفاده از تکنولوژی انفورماتیک در جهت حذف دو قید زمان و مکان از خدمات بانکی می‌باشد به عبارت دیگر اگر تا دیروز ساعت کار بانکها تعداد و محل استقرار شعب بانکها، عوامل اصلی تسهیل گردش پول در جامعه شناخته می‌شوند، امروزه با ارائه خدمات بانکداری الکترونیک همچون بانکداری خانگی، مینی بانکها و ... این عوامل کم کم به دست فراموشی سپرده شده‌اند (سعیدی و میرابی، ۱۳۸۳).

موانع موثر بر اجرای بانکداری الکترونیک در کارآفرینی

اجرای کارآفرینی و فرهنگ سازی آن در کشور مانع دنیا با مسائل و مشکلات خاصی مواجه است (فیض بخش و دیگران، ۱۳۸۵) عزیزی؛ ۱۳۸۵ اهرپور و بندریان، ۱۳۸۵) که این مسائل به همراه چالش‌های بانکداری الکترونیکی، مشکلات بکارگیری بانکداری

مسائل امنیتی می باشد و همانگونه که رواج هر فن آوری در جامعه نیازمند فراهم کردن زیر ساختهایی برای پذیرش و جلب اطمینان مشتریان می باشد بانکداری الکترونیکی تیز به عنوان فن آوری نوین در صنعت بانکداری به زیر ساختهای امنیتی برای تداوم و پذیرش عمومی نیاز دارد. امنیت، اولین و مهمترین موضوع در بحث بانکداری الکترونیکی است و این مهم به خصوص در مورد بانکداری اینترنتی بیشتر جلوه می کند زیرا محیط مجازی در ذات خود، نامن است. در فرآیند بانکداری الکترونیکی، امنیت به معنای شناخت هویت مشتری و بانک و همچنین حفظ اطلاعات در طول انتقال آن است. یکی از عوامل مهم در مقبولیت و گسترش شدن فرآیندهای بانکداری الکترونیکی توسعه نرم افزاری و افزایش امنیت در سیستم های آن است. به هر حال مساله امنیت، حتی در کشورهای بسیار پیشرفته نیز همچنان یک چالش به شمار می آید.(پرتو ملت، ۱۳۸۵).

۶- زیرساخت مالی و بانکی:
به طور یقین، تحقق بانکداری الکترونیکی نیازمند توسعه سامانه های الکترونیکی در بانکها اعم از دستگاه خود پرداز، پایانه فروش، وب سایت ایمن و نرم افزارهای یکپارچه سازی است. با گسترش این سامانه ها و انجام زیر ساخت های لازم، امکان بهره مندی همگان از بانکداری الکترونیکی فراهم می شود (پرتو ملت، ۱۳۸۵). که با بیشتر شدن پایانه های فروش و دستگاههای خود پرداز و... تمایل مشتریان به استفاده از خدمات این نوع بانکداری بیشتر از گذشته خواهد شد و مردم با توجه به امکان دسترسی به این وسائل

الکترونیکی در اکثر مکان ها بانکداری الکترونیکی را به عنوان شیوه ای نوین به راحتی پذیرا خواهند بود و این چالش پیش روی بانکداری الکترونیکی به خصوص در کشورهای در حال توسعه به فرصتی برای بانکداری الکترونیکی تبدیل خواهد شد.

۷- عدم آموزش مناسب در زمینه بانکداری الکترونیکی
یکی دیگر از عیوب های بانکداری که این نکته می باشد می تواند در کنار شبکه موسسات مالی مربوط از خدمات شبکه های دیگر استفاده نمایند و در نهایت آنها ترجیح می دهند تا با شبکه هایی کار کنند که از نظر هزینه، کارآمد و از نظر امنیت مطمئن ترند. درنتیجه امر، ممکن است شبکه های نامرغوب از رقابت کنار گذاشته شوند (سرمد سعیدی و میرابی، ۱۳۸۳).

از جمله چالشهای اساسی پیش روی بانکداری الکترونیکی،

سمت بانکداری بسیاری از روشهای کهنه باید در قالب این سیستم های الکترونیکی گنجانده شود و لازم است در این زمینه به کارمندان بانک ها آموزش های مناسب داده شود تا این پدیده جدید استقبال کرده و خود را با آن هماهنگ کنند. چالش دوم مربوط به تطبیق ابزارها و روشهای بانکداری الکترونیکی با فرهنگ و روحیه و دانش مردم است. مردمی که سالهای است با روش سنتی خو گرفته اند و به راحتی حاضر به کنار گذاشتن آنها نیستند. بسیاری از آنها هنوز به کارتها اعتماد ندارند و یا تلفن های گویا را بائزاری تجملی می دانند و به آن بی اعتمادند و خدمات این سیستمها را غیر کاربردی و سطحی می دانند. در واقع بانکداری الکترونیکی برای توسعه، نیاز جدی به فرهنگ سازی برای جذب مشتریان دارد(پرتو ملت، ۱۳۸۵). به عبارتی جامعه باید فرهنگ به کارگیری فناوری را داشته باشد و به شیوه استفاده از آن مسلط باشد. بدون وجود فرهنگ استفاده و نگهداری از فناوری بانکداری نوین امکان رواج آن مختل می شود و صرف زمانی طولانی برای آن ضروری خواهد بود (عباسی نژاد و مهرنوش، ۱۳۸۵).

۴- سنگین بودن هزینه ارائه خدمات بانکداری الکترونیک:

یکی دیگر از چالشهای پیش روی بانکداری الکترونیکی، استفاده از سیستم های پیشرفته و امکانات جدید می باشد که به دلیل گران بودن این تجهیزات و هزینه بسیار بالا نگهداری آن برای بانکها، موجب عدم ارائه و توسعه خدمات نوین بانکداری الکترونیکی به طور بایسته شده است. برای حل این مشکل دور روش وجود دارد، یکی اینکه بانکها بایکدیگر

اقدام به خرید سیستم های بانکداری الکترونیک کنند و دیگر ایجاد شبکه پرداخت بین بانکی می باشد البته در ایجاد شبکه پرداخت بین بانکی هریک از موسسات مالی موقعیت خود را به عنوان یک مرکز شبکه پرداخت ازدست می دهد چون در این حالت مشتریان هریک از شبکه های پرداخت موسسات مالی، با شبکه های پرداخت دیگر موسسات مالی آشنا شده و به این نکته بی می برنند که می توانند در کنار شبکه موسسات مالی مربوط از خدمات شبکه های دیگر استفاده نمایند و در نهایت آنها ترجیح می دهند تا با شبکه هایی کار کنند که از نظر هزینه، کارآمد و از نظر امنیت مطمئن ترند. درنتیجه امر، ممکن است شبکه های نامرغوب از رقابت کنار گذاشته شوند (سرمد سعیدی و میرابی، ۱۳۸۳).

۵- امنیت:

از جمله چالشهای اساسی پیش روی بانکداری الکترونیکی،

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از نگارش مقاله حاضر پاسخگویی به این سوال بوده است که موافع موثر بر اجرای بانکداری الکترونیک در کارآفرینی شرکت‌های کوچک و متوسط در ایران چه می‌باشد؟ چرا که بانکداری الکترونیکی و به تبع آن کارآفرینی، یکی از مهم‌ترین و بحث‌انگیزترین مسائل و چالشها در میان کشورهای جهان و بخصوص کشورهای در حال توسعه (جهان سوم) مانند ایران و بالطبع آن مدیران و مسئولین می‌باشد. مرور ادبیات موضوعی مربوط به تحقیق حاضر نشان داده است که موافع مختلفی بر اجرای بانکداری الکترونیکی در کارآفرینی شرکت‌های کوچک و متوسط در ایران تاثیر دارند. مقاله حاضر بمنظور پاسخگویی به مسئله طرح شده و در راستای دسترسی به هدف بیان شده، الگویی مفهومی از موافع موثر بر اجرای بانکداری الکترونیک در کارآفرینی شرکت‌های کوچک و متوسط در ایران را در قالب یک ماهیت پارادکسی که باید مدیریت شوند معرفی، تعریف و تشریح کرده است.

۸- پانویسها

۱. Schumpeter.

۲. Small Medium Size Enterprises.(SMEs)

منابع و مأخذ

- ۱- ابراهیمی، سهیلا و دیگران..، (۱۳۸۴)، ابزارهای فن آوری اطلاعات و ارتباطات و نقش آنها در توسعه کارآفرینی، همایش ملی کارآفرینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- ۲- ابراهیم بیکی چیمه، مریم و امینی لاری، (۱۳۸۶)، مولفه‌های تشکیل دهنده تجارت الکترونیک، شماره ۲۲ نشریه تجارت الکترونیک و رایانه.
- ۳- احمد پور، محمود..، (۱۳۸۵)، کارآفرینی، تهران: انتشارات پردیس.
- ۴- احمد پور، محمود و دیگران..، (۱۳۸۳)، تجارت کارآفرینی در کشورهای منتخب، تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر.
- ۵- احمد پور، محمود و مقتیمی، سید محمد..، (۱۳۸۵)، مبانی کارآفرینی، تهران: نشر فراندیش
- ۶- اعتماد مشتری رمز جاودانگی در بانکداری الکترونیک، (۱۳۸۶)، شماره ۷، نشریه داخلی بانک ملت، پرتو ملت.
- ۷- بن بست تجارت الکترونیکی در ایران، (۱۳۸۶)، سایت: www.iTanalyze.ir.
- ۸- بنگاه‌های کوچک اقتصادی کوچک اما موثر، (۱۳۸۵)، ماهنامه آموزشی- خبری بانک ملی ایران.
- ۹- اهرپور، مریم و بذریان، رضا..، (۱۳۸۵)، نگاهی به مشکلات کارآفرینی، اولین همایش ملی کارآفرینی، تهران: دانشگاه تهران.
- ۱۰- تجارت الکترونیک و بانکداری الکترونیکی در ایران، (۱۳۸۴)، ماهنامه آموزشی- خبری بانک ملی ایران.
- ۱۱- توریان، افیم و دیگران..، (۱۳۸۵)، تجارت الکترونیکی مفاهیم و کاربردها، عباس معمارنژاد (متترجم)، تهران: انتشارات نور علم.
- ۱۲- پژوهشکده فناوری اطلاعات دانشگاه تربیت مدرس، (۱۳۸۲)، طرح نیازمندی منابع انسانی متخصص کشور در عرصه فناوری اطلاعات، جلد سوم، برآورد نیروی انسانی متخصص مورد نیاز ایران در عرصه فناوری اطلاعات و راهبردهای توسعه آن.
- ۱۳- جباریان، فراماد..، (۱۳۸۵)، تجارت الکترونیکی، شماره ۲۲ نشریه تجارت الکترونیک و رایانه.
- ۱۴- چالش‌های حول الکترونیکی، (۱۳۸۶)، تجارت الکترونیکی، شماره ۲۰ و ۲۱، نشریه داخلی بانک ملت، پرتو ملت.
- ۱۵- حکمت پنا، مسعود..، (۱۳۸۴)، چالش‌های کارآفرینی در انکوپرها و SMEs های ایران، همایش ملی کارآفرینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- ۱۶- سرمد سعیدی، سهیل و نوهد فراهانی، محمد رضا..، (۱۳۸۲)، تجارت الکترونیکی، شماره ۱۴۰ ماهنامه تعاون.
- ۱۷- سرمد سعیدی، سهیل و میرابی، وحدت‌رضا..، (۱۳۸۳)، تجارت الکترونیک، تهران: انتشارات پرسمان.
- ۱۸- سید جوادیان، رضا و سقطچی، مریم..، (۱۳۸۵)، بانکداری الکترونیک و سیر تحول آن در ایران.

- تهران: شماره ۷۰ مجله تدبیر.
 ۱۹- شفیع، محمد علی..، (۱۳۷۱)، کارآفرینی با پوند دانشگاه و صنعت، اولین کنگره ملی مهندسی صنایع و بهروزی?. عباسی نژاد، حسین و مهرنوش، مینا..، (۱۳۸۵)، بانکداری الکترونیکی، تهران: انتشارات سمت.
 ۲۰- عزیزی، محمد..، (۱۳۸۵)، چالش‌های آموزش کارآفرینی در دانشگاهها، اولین همایش ملی کارآفرینی، تهران: دانشگاه تهران.
 ۲۱- ظهوری، قاسم..، (۱۳۷۸)، کاربرد روش‌های تحقیق علوم اجتماعی در مدیریت، تهران: انتشارات میر.
 ۲۲- فیض بخش، علیرضا و دیگران..، (۱۳۸۵)، بررسی موافع کارآفرینی درون سازمانی در برخی از سازمان‌های ایرانی، اولین همایش ملی کارآفرینی، تهران: دانشگاه تهران.
 ۲۳- کیاکچوری، کریم و روگرنزاد، فروغ..، (۱۳۸۵)، ارائه مدلی از نقش کارآفرینی در توسعه، اولین همایش ملی کارآفرینی، تهران: دانشگاه تهران.
 - Brockhaus, R. & Horwitz, P., (1986), The psychology of the entrepreneur, in D. Sexton & R. Smilor(eds), The art and science of entrepreneurship, Cambridge, Mass: Ballinger.
 - County.F.(2000) "What is a Business Incubator", Economic Development Consultants of Jordan, August, www.nbia.com
 - Colecchia, A., (2000), Defining & Measuring Electronic Commerce, www.viewswire.com.
 - Drucker, P., (1985), Innovation and entrepreneurship, NY: Harper Collins Publisher.
 - Duncan, W. et al, (1988), Intrapreneurship and Reinvention of the Corporation, Business Horizons, May & June, pp. 16-21.
 - Dunphy, S. et al, (1994), The relationship of entrepreneurial and innovative success, Marketing Intelligence and Planning, (12)(9).
 - Electronic banking system. http://www.electrobank.com/ebead.htm.
 - Economist, (1993), America little Fellows Surge Ahead, p.60.
 - Feldman, D. C., (2004), The devil is in the detail: converting good research into publishable articles, Journal of management, (30)(1), pp. 1-6.
 - Geffen, (2000), E-Commerce: the role of familiarity and trust, omega 28(6), pp. 725-737.
 - G. Macintosh, L. S. Lockshin, (1997), Retail relationships & store loyalty: a multi- level perspective, International Journal of Reserch in Markeing 14(5), pp. 487-497.
 - Hadjimanolis, A., (1997), The management of technological innovation in small & medium size firms in Cyprus, Unpublished ph.d, Thesis, Brunel University.
 - Hisrich, R. D. & Peters, M., (2002), Entrepreneurship, New York: Mc-Graw Hill.
 - Hodgetts, R. & Kuratko, D., (2001), Effective Small Business Management, Harcourt college publishers.
 - Hurley, A., (1999), Incorporating feminist theories into sociological theories of entrepreneurship, Woman in Management Review, (14)(2).
 - Luostarinen, R. et al., (1994), Globalization & SME Ministry Of Trade & Industry, Finland.
 - OECD.,(2002),Measuringin formation technology, p.26, www.ofa.go.jp
 - Oviatt, B. & Mc Dougall, P., (1995), Global start- ups: Entrepreneurs on a world wide stage. Acad. Mange. pp.30-44.
 - Palmer, M., (1987), The application of psychological testing to entrepreneurial potential, In C. Baumback & J. Mancuso(eds), Entrepreneurship and venture management, NJ: Prentice-Hall Inc.
 - Rennie,M., (1993), Born global, Mc Kinsey, pp.45-52.
 - Stevenson, H. & Gumpert, D., (1985), The heart of entrepreneurship, Harvard Business Review, (63)(2), pp. 85-94.
 - Stoner, J.A.F. & Freeman R.E., (1992), Management, Prentice International Inc.
 - Thompson, Jone., (1999), The Worlds of Entrepreneur:A new Perspective, Jornal of the workplace learning: employee counseling today.
 - Turban,E.,et al.,(2000), Electronic Commerce: A Management Prespective, Prentice Hall.
 - Verity, J., (1994), The Information Revolution, Business week, p. 15
 - Webster's Third New International Dictionary.,(1966), Chicago, Ran McNally & Sons.

***عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بذرانی و دانشجوی دوره دکترای مدیریت دولتی.**

****دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت دولتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت.**